

Ивана Л. Милосављевић-Букић*

Центар за заштиту одојчади, деце и омладине, Београд

Бојана Г. Танкосић**

*Установа за децу и младе Дечије село „Др Милорад Павловић“,
Сремска Каменица*

УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЈЕДИНИЦА ЗА ПОДРШКУ ДЕЦИ ЖРТВАМА/СВЕДОЦИМА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Сажетак

Република Србија спроводи свеобухватне реформе правосуђа и система социјалне заштите, а њихов рад усклађен је са међународним и европским стандардима. Србија је отворила поглавље 23, што представља прави тренутак за све иницијативе које се тичу унапређења основних људских права и убрзавања процеса реформе правосуђа. Област реформе дечије заштите и правосуђа по мери детета обезбеђује поштовање најбољег интереса детета, онда када дете дође у контакт са системом социјалне заштите и правосудним системом. Деца су значајан и важан део судског процеса и могу бити поуздани сведоци. Препознавања значаја учешћа и заштите деце у судским поступцима довело је до формирања Јединице за подршку деци жртвама/сведоцима у кривичном поступку настале су у оквиру пројекта *Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите у Србији*, који финансира ЕУ, а спроводи УНИЦЕФ у партнерству са Министарством правде и Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Пројекат је почео у августу 2014. и траје до марта 2017. године. Јединице су формиране у четири града: Београд, Ниш, Нови Сад и

* Доктор политичких наука

** Мастер психологије

Крагујевац и функционишу на регионалном нивоу. Подршка деци у кривичном поступку подразумева: заштиту детета од секундарне виктимизације током судског поступка, упознавање детета са судским поступком, разјашњавање улога свих учесника, повећање способности детета да спремније и квалитетније да исказ и повећање поверења детета и породице у судски поступак. У складу са тим у раду ће бити представљене бројне улоге Јединица за заштиту деце жртава или сведока у кривичном поступку, као и њихов значај не само за дете већ и за правосудни систем који у складу са Конвенцијом о правима детета, бројним међународним документима и домаћим законима, креће путем реформи и кроји „правосуђе по мери детета“.

Кључне речи: подршка деци у судском поступку, жртве/сведоци, секундарна виктимизација.

1. МАЛОЛЕТНИЧКО ПРАВОСУЂЕ И ЗАШТИТА ДЕЦЕ ЖРТАВА СВЕДОКА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

У основи концепт „правосуђе по мери детета“¹⁾ означава правосудни систем, који јамчи поштовање свих права детета на највишем могућем нивоу.²⁾ Правосуђе по мери детета подразумева примену ефикасних поступака доступне деци да на адекватан начин заштите своја права и интересе уз обезбеђивање независне правне репрезентације. Поштовање овог принципа је у складу са Конвенцијом о правима детета, као и бројним међународним документима и домаћим законима. Домаће законодавство, значајно је усклађено са међународним стандардима када је у питању заштита деце жртава и сведока посебно имајући у виду Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица³⁾ (у даљем тексту: Закон о малолетницима) који садржи

- 1) Милена Банић, Ивана Стевановић, *Како до правосуђа по мери детета: Заштита деце жртава у кривичним поступцима и стање у пракси у Републици Србији*, Центар за права детета, Београд, 2015, стр. 5–6.
- 2) Милена Банић, *Малолетничко правосуђе и заштита деце жртава кривичних дела, деце жртава и сексуалног злостављања и деце сведока*, Интернет, <http://www.zastitnik.gov.rs/attachments/article/4540/Milena%20Banic%20Maloletni%C4%8Dko%20pravosu%C4%91e%20i%20za%C5%A1tita%20dece%20%C5%Bertava%20krivi%C4%8Dnih%20dela,%20dece%20%C5%Bertava%20seksualnog%20iskori%C5%A1%C4%87avanja%20i%20seksualnog%20zlostavljanja%20i%20dece%20svedoka.doc.>, 17/8/2016.
- 3) Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени Гласник РС*, бр. 85/2005.

посебан део који се односи на заштиту деце жртава и сведока кривичних дела. Нови Закон о кривичном поступку⁴⁾ садржи низ одредби о саслушању посебно осетљивих сведока. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетницима⁵⁾ прописује забрану ублажавања казне и условног отпуста и незастаревање кривичног гоњења.

Влада Србије је 2005. године усвојила Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, а посебни протоколи донети су у областима образовања, социјалне заштите, здравствене заштите, правосуђа и полиције којима су дефинисане надлежности и поступања свих актера у мултисекторској заштити деце у случајевима злостављања и занемаривања деце.⁶⁾

Заштита деце жртава и сведока обезбеђује се и кроз грађанско правну заштиту или управно-правну заштиту применом одредби других закона и то Породичног закона, Закона о социјалној заштити, Закон о здравственој заштити, Закон о полицији, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о парничном поступку и други закони.

Закон о малолетницима садржи посебна правила поступка о заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку. Посебна правила поступка односе се на обавезну специјализацију у области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица свих професионалаца који учествују у овим поступцима, посебно судија, тужилаца, адвоката и полиције. Члановима 152 и 153 тог закона прописано је низ мера чији је циљ да се спречи секундарна виктимизација и трауматизација малолетних оштећених лица у поступку, као што је саслушање малолетних лица уз помоћ психолога, педагога или другог стручног лица. Истраживања Центра за

4) Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2012, 121/2012, 32/2013 и 45/2013.

5) Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетницима, *Службени гласник РС*, бр. 32/13.

6) Министарство просвете Републике Србије, *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*, Београд, 2007.; Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, *Посебни протокол у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања*, Београд, 2008.; Министарство правде Републике Србије, *Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити деце од злостављања и занемаривања*, Београд, 2009.; Министарство здравља Републике Србије, *Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања*, Београд, 2009.; Министарство унутрашњих послова Републике Србије, *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, Београд, 2006.

права детета *Како до правосуђа по мери детета – Заштита деце жртава у кривичним поступцима и стање у пракси у Републици Србији* показало је да се приликом саслушања обезбеђује присуство педагога, психолога или другог стручног лица што доприноси осећању сигурности и заштићености детета али се овим стручњацима не даје активна улога у поступку (форензички интервју) која би допринела у добијању што квалитетнијег исказа.⁷⁾ Употреба средства за пренос слике и звука током саслушања, обављање саслушања ван просторија суда, такође је предвиђена Законом о малолетницима. Исто истраживање Центра за права детета показало је да се у 88,3% случајева саслушање детета обавља у судници, у 22,8% у кабинету судије, а само 4,7% деце жртава се саслушава у посебно опремљеним просторијама прилагођеним потребама детета, његовим годинама и зрелости, или у неким другим срединама прилагођеним детету.⁸⁾ Закон каже да се саслушање може спровести највише два пута, а изузетно и више пута ако је то неопходно за остваривање сврхе кривичног поступка када је судија посебно дужан да води рачуна о заштити личности и развоја малолетног лица. Истраживање *Функционисање здравственог, правосудног и система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања*⁹⁾ показало је да малолетници дају исказ четири до пет пута, што показује да држава не обезбеђује поступак који је у складу са најбољим интересом детета. Понављање исте приче, некада у једном дану и више пута, па самим тим и поновно преживљавање трауматичних догађаја, представља велику непријатност и стрес за малолетника. Правосудни систем ретко се бави питањем на који начин ће обезбедити спречавање секундарне виктимизације током давања исказа. Заштита интереса детета од секундарне виктимизације у судским поступцима уско је схваћена и углавном се односи на прецизно утврђивање да ли је дете у стању да сведочи и да исказ пред судом или не.

Законом је обезбеђена бесплатна правна помоћ малолетним оштећеним у поступцима који се односе на 27 кривичних дела набројена у члану 150 Закона од стране специјализованих адвоката.

7) Милан Банић, Ивана Стевановић, *Како до правосуђа по мери детета: Заштита деце жртава или сведока у кривичним поступцима и стање у пракси у Републици Србији*, Центар за права детета, Београд, 2015, стр. 14–16.

8) Исто, стр. 22.

9) Ивана Милосављевић-Ђукић, *Функционисање здравственог, правосудног и система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, 2015, стр. 167.

Међутим, правна помоћ је обезбеђена само током кривичног поступка што у пракси представља проблем имајући у виду да је за заштиту права детета често неопходно да се поред кривичног поступка предузме и грађанско правна заштита (поступци лишења родитељског права, вршења родитељског права и одржавања личних односа детета и родитеља, мера заштите од насиља у породици и др.) као и да се постављени имовинско правни захтев оствари у грађанском поступку.¹⁰⁾

2. ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТИ УЧЕШЋА ДЕЦЕ У СУДСКИМ ПОСТУПЦИМА КАО ЖРТВЕ ИЛИ СВЕДОЦИ

Дечија популација посебно је угрожена због своје зависности од одраслих. С децом раде, баве се, подучавају их, чувају, о њима пишу и лече их стручњаци различитих профила. Врло је широк дијапазон особа које било повремено било искључиво долазе у контакт с децом, те могу да повреду њихова права или пак требају додатна знања како би права деце поштовали. Деца која су претрпела злостављање или присуствовала породичном насиљу некада се не усуђују да пријаве и разоткрију насиље. Разлози због којих деца ћуте о насиљу могу бити различити: страх да им се неће веровати, емоционална блискост и повезаност са злостављачем, брига за одржањем породичне кохезије, страх од претњи, страх од социјалне искључености и судске казне, питање поверљивости и анонимности, стид, кривица, осећај одговорности, страх од губитка контроле над процесом.

Међутим, када се насиље/злостављање разоткрије, деца могу бити поуздани сведоци у судском поступку. Да би деца била веродостојни сведоци, потребно је да их одрасли испитују на начин примерен њиховом узрасту, развоју, односно да разумеју и уважавају дететове способности и ограничења. Деца су у стању да се досете стварних догађаја са пуно већом поузданошћу, него што се то дуго сматрало: деца од четири године могу се сетити искуства од

10) Милена Банић, *Малолетничко правосуђе и заштита деце жртава кривичних дела, деце жртава и сексуалног злостављања и деце сведока*, Интернет, <http://www.zastitnik.gov.rs/attachments/article/4540/Milena%20Banic%20Maloletni%C4%8Dko%20pravosu%C4%91e%20i%20za%C5%A1tita%20dece%20%C5%Bertava%20krivi%C4%8Dnih%20dela,%20dece%20%C5%Bertava%20seksualnog%20iskori%C5%A1%C4%87avanja%20i%20seksualnog%20zlostavljanja%20i%20dece%20svedoka.doc.>, 17/8/2016.

2,5 године па надаље са великом поузданошћу, иако се различита деца усредосреде на различите детаље. Подршка одраслих веома је значајна када се деца појављују у судском поступку, посебно када сведоче о насиљу у породици или о некоме кога познају или му је повреду нанела блиска особа. Искуства у судском поступку за децу могу бити узнемирујућа и застаршујућа, деца имају страх да им одрасли неће веровати, страх да ће неко викати на њих, присутна је анксиозност услед неразумевања језичких термина и концепата који се користе на суду, присутан је страх од суочавања са окривљеним. Као и одрасли, и деца доживљавају многе аспекте судског процеса као стресне: одлагање рочишта, јавна сведочења и др.¹¹⁾

Као најчешћи извори ретрауматизације у систему заштите деце наводе се поновљени интервју с дететом од стране различитих стручњака у различитим установама, неосетљив начин испитивања и трајање судског поступка.¹²⁾ То значи да деца када говоре о догађајима који су им се десили, поново проживљавају и покрећу непријатна и узнемирујућа осећања, као у време када се трауматски догађај десио. Када је дете које је доживело трауму у стању „узбуне“, оно је у том тренутку мање способно да се концентрише и да мисли, може бити напето и обраћа више пажње на невербалне знаке, као што су тон, глас, став тела или израз лица. Када трауматизовано дете осећа да нема контролу над ситуацијом, оно може доживети велики страх, па ће се, ако му пружимо бар делић контроле над ситуацијом или над активношћу коју обавља са одраслом особом, осећати много сигурније, пријатније и биће у стању да мисли и осећа на зрелији и ефикаснији начин.¹³⁾

Узимајући у обзир специфичности развоја деце, држава Србија кроз пројект *Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите* развија стратегију за превазилажење стреса изазваног учешћем деце у судским процесима, кроз формирање Јединица за подршку деци жртвама/сведоцима кривичних дела.

11) Милица Пејовић-Милованчевић, „Заштита деце жртава и сведока кривичних дела – психолошки аспект“ у: *Заштита деце жртава и сведока кривичних дела*, Министарство правде, International Management Group, Београд, 2014, стр. 71–91.

12) Исто

13) Исто

3. ЈЕДИНИЦЕ ЗА ПОДРШКУ ДЕЦИ ЖРТВАМА/СВЕДОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Јединице су настале у оквиру процеса трансформације домова за децу у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу и функционишу на регионалном нивоу, односно доступне су на територији четири апелациона суда. У оквиру Јединица ангажовани су педагози, специјални педагози, социјални радници, психолози, који су посебно обучени за пружање подршке и узимање исказа, тј. они стручњаци које закон препознаје као особе које могу да пружају подршку деци жртавама/сведоцима у судском поступку. Ови професионалци запослени су у систему социјалне заштите и имају искуства у раду са децом жртавама/сведоцима. Едуковани су за помоћ судији и тужиоцу при узимању исказа, за приступ детету у складу са узрастом и врстом трауме, специфичним начинима разговора са малим дететом и адолесцентом, припрему детета за суд и подршку након судског поступка. Поседују мобилну опрему за узимање исказа од детета. Подршка подразумева заштиту детета од секундарне виктимизације током судског поступка, упознавање детета са судским поступком, разјашњавање улоге свих учесника, повећање способности детета да спремније и квалитетније да исказ и повећање поверења детета и породице у судски поступак. Јединице имају улогу да информишу и припреме дете и породицу за суд, буду подршка тужиоцима и суду приликом узимања исказа од детета, спроведу форензички интервју са дететом и пружају саветодавну и терапијску подршку. Јединице може ангажовати орган поступка писменим захтевом и у појединим случајевима орган старатељства када је кривични поступак већ покренут.

Од почетка пројекта кроз поступак психоедукације, односно информисања о судском поступку, пре него што се појаве на суду, прошло је 54 деце. Стручни радници у оквиру Јединице су пружили подршку приликом саслушања за 21 дете. Форензички интервју је обављен са 26 деце, док је подршку у виду саветодавног разговора, након што су дали исказ, добило 20 деце.

3.1 Припрема детета за суд

Деца и одрасли могу бити јако забринути када су позвани на суд да сведоче. Деца која су доживела злостављање често су једини и главни сведок догађаја, што представља додатни стрес,

а суочавање са фигурама ауторитета – судијама, адвокатима и тужиоцима може да доведе до несигурности и смањења самопоуздања.¹⁴⁾ Информисање о судском поступку и припрема за сведочење, доприносе смањењу стреса и непријатности за дете, дете је често спремније и опуштеније износи исказ, чиме се смањује трауматизација детета.

Припрема детета за суд је облик психоедукације у коме дете учи о процесу суђења, како да препозна и управља својим емоцијама и нормализује емоције које би се могле јавити током суђења. Важно је истаћи да током припреме детета за суд улога пружаоца подршке није да испита (говори) о случају и не утиче или мења исказ детета. Припрема има своје циљеве и правила на основу којих је пружалац подршке спроводи. Циљеви припреме детета за суд су: упознавање са дететом, његовим очекивањима и евентуалним бригама око одласка на суд, објашњавање судског процеса, разјашњавање улога и објашњење поступка у судници, учење и примена технике опуштања, упознавање детета са правилима понашања за време испитивања.¹⁵⁾

Припрема детета за суд почиње информисањем родитеља о припреми њиховог детета. Овај разговор траје минимално сат времена и индивидуалан је. Родитељима се објашњава шта је психоедукација и како она може да помогне њиховом детету на суду, затим се родитељима објашњава судски процес и улога детета у њему, као и начин на који да се понашају према детету пре, током и после суђења.

За припрему детета за суд, Јединице може ангажовати орган поступка или орган старатељства, писменим захтевом за укључивањем.

Пружаоци подршке детету у Јединицама обучени су за спровођење припреме детета за суд на основу следеће структуре.

- Упознавање, пружалац подршке објашњава детету о чему ће разговарати и да неће говорити о случају, да ће данас научити шта све људи раде у судници и пробаће да сазна дететова очекивања од суђења.

14) Ingrid M. Cordon, Gail S. Goodman, Stacey J. Anderson, „Children in court“, In: P. J. van Koppen, & S. D. Penrod (Ur), *Adversarial versus inquisitorial justice: Psychological perspectives on criminal justice systems* (eds. P. J. van Koppen, S. D. Penrod), Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2003, pp. 167–189.

15) Gordana Buljan Flander, *Припрема детета за суд*, Уред UNICEF-а за Хрватску, Zagreb, 2016, стр. 2–12.

- Разговор о страховима о суду, разговарати са дететом шта га брине у вези са одласком на суд и како се осећа у вези тога.
- Технике релаксације, упознавање са техникама релаксације и како може да их користи у стању повишене узнемирености, стреса.
- Поверење у судски процес и важност детета као сведока, подсетити дете да чак и ако се људи у суду буду понашали према њему на начин који му није пријатан, оно је најважнији сведок, а некада и једини сведок. Разговарати о значајности његове улоге на суду.
- Упознавање са судским процесом, разговара се о судском процесу и његовим деловима попут сведочења, говорења истине, правима детета на суду, изгледу суднице и улогама људи у судници и могућим пресудама.
- Завршавање разговора, разјаснити додатна питања и нејасноће које дете има, оставити могућност накнадних контаката са пружаоцем подршке уколико дете има још нека питања.

3.2 Помоћ судији и тужиоцу приликом узимања исказа

Јединице за подршку деци жртвама/сведоцима кривичних дела може ангажовати орган поступка (тужилаштво и суд) као подршку деци приликом узимања исказа. Јединице се ангажују писменим захтевом од стране органа поступка. У случајевима покретања поступка, када се од органа старатељства тражи да обави разговор са дететом, исти може ангажовати Јединице као посебно обучене пружаоце подршке детету. Подршка приликом узимања исказа у суду, може бити директна када тужилац или судија испитују дете, а пружалац подршке детету из Јединица је присутан и има улогу да преформулише постављена питања које дете није разумело. Уколико се дете узнемири пружалац подршке може да га подсети на вежбе релаксације и како да савлада узманирујуће емоције.

Јединице поседују мобилну опрему за пренос слике и звука током саслушања, које се може обавити ван просторија суда. Орган поступка посредно саслушава дете, јер се сведок саслушава ван просторија у којој се одвија суђење, а сви актери поступка који иначе имају то право могу да му постављају питања преко пружаоца подршке Јединица. На тај начин избегава се секундарна

виктимизација детета, с обзиром да оно није изложено већем броју људи у судници, дете је само са једном особом у посебној просторији. Пружалац подршке је задужен да пренесе детету постављена питања, преформулише уколико их дете није разумело а преко аудио-видео опреме сви актери у поступку чују одговор детета и могу да постављају питања. Овакав начин испитивања, потврдио је да деца опуштеније и лакше износе детаље догађаја. У београдским јединицама пружана је подршка ОЈТ-у и суду на апелацији (Београд, Смедерево, Вршац). Разговори са децом обављани су од стране обученог психолога и педагога, док су остали актери били у другој просторији са могућношћу постављања питања.

3.3 Форензички интервју

Форензички интервју је само једна компонента за помоћ у разумевању истраживања злостављања деце, а који укључује различите дисциплине: примењено право, тужиоце, адвокате жртава, практичаре из области менталног здравља. Иако наведени актери можда не учествују директно током спровођења форензичког интервјуа, сваки од њих профитира од информација добијених током његовог спровођења.¹⁶⁾

Форензички интервју са дететом је развојно осетљив метод прикупљања чињеница које се тичу наводног злостављања. Овај интервју се спроводи од стране компетентних, утренираних интервјуера који добро познају дечији раст и развој. Ламб и колеге¹⁷⁾ тврде да је „узраст најважнија детерминанта меморијског капацитета детета“.

У скалду са тим, стручни радници у оквиру Јединице за заштиту деце жртава или сведока кривичних дела, обучени су за спровођење форензичког интервјуа, према протоколу Националног института за дечије здравље и људски развој (*The National Institute of Child Health and Human Development*).

Протокол Националног института за дечије здравље и људски развој најпознатији је и највише истраживан протокол, развијен од стране тима истраживача, испитивача, полицајаца и пра-

16) Newlin Chris, Steele Linda Cordiso, Chamberlin Andra, Anderson Jennifer, Kenniston Julie, Russell Amy, Heather Stewart, Vaughan Vaughan-Eden, „Child forensic interviewing: Best practices“, *Juvenile justice bulletin*, US Department of Justice, Office of Justice Program, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington, 2015, p. 3.

17) Michael E. Lamb, Lindsay C. Malloy, Irit Hershkowitz, D. La Rooy, „Children and the law“, In: *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*, 7th ed., vol. 3: Socioemotional Processes (edited by R.M. Lerner and M.E. Lamb), Hoboken, Wiley, 2015, pp. 464–512.

восудних стручњака, а на темељу познавања дечијих развојних способности, односно његових језичких способности, способности памћења, сугестибилности, стреса и трауме.

Према резултатима истраживања, овај протокол користи три пута више отворена питања, два пута мање затворена или сугестивна питања и укључује подржавајуће коментаре који подстичу на сарадњу и присећање. Врсту питања у оквиру форензичког интервјуа потребно је прилагодити облику злостављања или занемаривања.

Протокол се састоји из 11 фаза. Почетна фаза је фаза која укључује представљање улоге онога ко води инетрвију и упознавање са особом која ће бити интервјуисана – дететом. Разговор се започиње питањима која за циљ имају да опусте саговорника и учине да се осећа пријатно. Испитују се способности разликовања истине и лажи као и моралних последица лажи, било путем Lyon/Saywitz картица, било путем конкретне провере разумевања концепта истине и лажи постављањем питања: „Како се зове мој пас?“ или „Шта се деси неком ко слаже свог учитеља?“ У овој фази се дете подсећа да је његова обавеза да говори истину. Договарају се и остала правила рада. Детету се објашњава да има право да не зна одговор на питање, да може да исправи испитивача уколико каже нешто погрешно, затим, да ће му нека питања бити постављена више пута, али да то не значи да је нешто погрешно рекло или да му се не верује, већ да би други који нису присуствовали догађају боље размели шта се догодило.

У другој фази се успоставља однос поверења који је кључан за давање исказа. У скалду са тим дете се подстиче да прича нешто више о себи и о стварима које воли да ради.

У трећој фази испитивач подстиче дете да прича о неутралном догађају од почетка до краја, што за циљ има да провери епизодично памћење, односно памћење појединачних догађаја. Уколико се ради о сексуалном злостављању, нагласак је на епизодичкој меморији, док је код занемаривања акценат на шематском памћењу.

Четврта фаза подразумева прелазак на питања која су релевантна за догађај. Обично се започиње питањем: „Да ли знаш зашто си данас дошао да разговараш са мном?“, па се постепено постављају све усмеренија, али и даље отворена питања. Међутим, ако је реч о хроничном стању попут дуготрајног злостављања, овакав тип питања није прикладан. Понекад је потребно разјаснити да

ли је био један или више догађаја. Уколико се нешто десило више пута, потребно је подстаћи дете да прича о најновијем догађају.

Пета фаза је фаза истраживања догађаја, где је потребно разјаснити сваки догађај понаособ, односно прикупити што више информација и детаља. Ако се ради о злостављању детета, важно је водити рачуна на који начин ће се постављати питања о важним људима у дететовом животу. Препорука је да се крене са причом о особи о којој је детету најлакше да говори (нпр. „Реци ми нешто више о свом брату. Шта волиш да радиш с њим у слободно време? Шта не волиш да радиш с њим?“) и то од уопштених ка специфичним питањима. Ако се ради о физичком злостављању, потребно је поставити питања која се односе на поштовање правила и дисциплину (нпр. „Шта се дешава када прекршиш неко правило у кући? Испричај ми више о правилима код куће.“) Понекад су прихватљива и ДА/НЕ питања уколико су упарена са отвореним (нпр. „Да ли си некада због батина морао ићи код лекара?“ Ако је одговор „Да“, одмах следи и „Реци ми нешто више о томе.“).

Потом је могуће направити паузу и испланирати даљи ток интервјуа.

Седма фаза подразумева добијање информација које дете није споменуло, уколико постоје сазнања да је негде већ открило одређене информације. Препорука је да се у овој фази постављају усмерена питања упарена са отвореним (нпр. Када си ми говорила о ... рекла си ми... Реци ми више о томе“.)

У осмој фази се и даље постављају упарена питања, уколико желимо да добијемо информације о којима постоје сазнања али их дете није споменуло (нпр. „Чуо/ла сам да си причао/ла са..... (место/време). Реци ми о чему сте причали?“)

Девета фаза је фаза у којој испитивач покушава да добије информације о томе да ли неко други зна шта се догодило и како је на сазнање о догађају та особа реаговала.

Десета фаза је уједно и завршна фаза током које се испитивач захваљује на добијеним информацијама, али уједно и оставља простор детету да постави питања испитивачу или му каже нешто додатно што жели, а испитивач га током интервјуа није о томе питао.

У једанаестој фази се испитивач захваљује детету на учешћу у разговору, а потом прелази на неутралну тему, односно причу о томе како дете планира да проведе остатак дана.¹⁸⁾

18) УНИЦЕФ, *Смернице за припрему за суд и форензичко испитивање деце жртава и сведока кривичних дела*, издате у оквиру пројекта *Унапређење права детета кроз јача-*

Од почетка формирања Јединице за заштиту деце жртава или сведока кривичних дела форензички интервју је спроведен са укупно 26 деце из различитих градова широм Србије, на територији новосадске, нишке, београдске и крагујевачке апелације.

3.4 Саветодавна и терапијска подршка

У оквиру Јединица, предвиђена је подршка детету и породици, након давања исказа, имајући у виду тежину ситуације кроз коју су жртве прошле, а у циљу јачања њихових капацитета и превазилажења посттрауматског стреса. Подршка подразумева једну врсту психоедукације детета и родитеља о могућим симптомима (узнемиреност, страх, туга, љутња) који могу да се јаве након претрпљеног злостављања. Како је предвиђена само једна сеанса, дете и родитељи добијају информације, где могу у својој средини да добију адекватну психолошку помоћ и подршку. Подржавају се да потраже помоћ како би се детету, а и родитељима, омогућило да изрази, разуме и осмисли осећања везана за злостављање и злостављача, као и да науче да изађу на крај са бројним реакцијама које могу бити везане за злостављање. Имајући у виду велики значај психолошке подршке детету и породици у Центру за заштиту одојчади, деце и омладине, у склопу истог пројекта почело је да ради Саветовалиште за дете и породицу. У овом Саветовалишту упућују се деца и родитељи из Јединица који су тражили помоћ и подршку. У Саветовалишту су ангажовани лиценцирани терапеути запослени у Центру за заштиту одојчади, деце и омладине. Јединице на другим апелацијама породице и децу упућују у локалну средину за пружање психолошке подршке детету и породици.

Досадашња искуства и резултати рада у пракси показују да припремом детета за саслушање искуство сведочења постаје мање стресно и непријатно, јер предвидивост даје осећај сигурности и смањује осећај напетости. Стручњаци раде на успостављању доброг односа са дететом, што доприноси изградњи поверења у судски поступак. Остваривање заштите засноване на најбољем интересу детета и спречавање секундарне виктимизације, доприноси да деца спремније говоре о догађају, јер су детаљно упозната са својим правима и обавезама, а поред тога су сигурна да поред себе имају одраслу особу од поверења. О томе колико су важне услуге које Јединица има да понуди пре свега говоре позитивна искуства деце, али и њихових ближњих (незлостављајући родитељ, храни-

ње система правосуђа и социјалне заштите у Србији који финансира ЕУ, а спроводи УНИЦЕФ у партнерству са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарство правде, Београд, 2016, стр. 13–15.

тељ, стручњак из институција) као и све веће ангажовање Јединица од стране надлежних институција широм Републике Србије, пре свега тужилаштва.

ЛИТЕРАТУРА

- Банић Милена, Стевановић Ивана, *Како до правосуђа по мери детета: Заштита деце жртава у кривичним поступцима и стање у пракси у Републици Србији*, Центар за права детета, 2015.
- Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени Гласник РС*, бр. 85/2005.
- Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2012, 121/2012, 32/2013 и 45/2013.
- Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетницима, *Службени гласник РС*, бр. 32/13.
- Милосављевић-Ђукић Ивана, *Функционисање здравственог, правосудног и система социјалне заштите у заштити деце од злостављања и занемаривања*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, 2015.
- Министарство просвете Републике Србије, *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*, Београд, 2007.
- Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, *Посебни протокол у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања*, Београд, 2008.
- Министарство правде Републике Србије, *Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити деце од злостављања и занемаривања*, Београд, 2009.
- Министарство здравља Републике Србије, *Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања*, Београд, 2009.
- Министарство унутрашњих послова Републике Србије, *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, Београд, 2006.
- Пејовић - Милованчевић Милица, *Заштита деце жртава и сведока кривичних дела – психолошки аспект у: Заштита деце жртава и сведока кривичних дела*, Министарство правде, International Management Group, Београд, 2014, стр. 71-91.
- УНИЦЕФ, *Смернице за припрему за суд и форензичко испитивање деце жртава и сведока кривичних дела*, издате у оквиру пројекта Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите у Републици Србији који финансира ЕУ, а спроводи УНИЦЕФ у партнерству

- са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарство правде, Београд, 2016.
- Buljan Flander Gordana, *Priprema deteta za sud, Ured UNICEF-a za Hrvatsku*, Zagreb, 2016.
- Cordon M. Ingrid, Goodman S. Gail, & Stacey J. Anderson „Children in court“, In: *Adversarial versus inquisitorial justice: Psychological perspectives on criminal justice systems* (eds. P. J. van Koppen S. D. Penrod), Kluwer Academic, Plenum, Publishers, New York, 2003, pp. 167–189.
- Chris Newlin, Cordiso Steele Linda, Andra Chamberlin, Jennifer Anderson, Julie Kenniston, Amy Russell, Stewart Heather, Vaughan Vaughan - Eden „Child forensic interviewing: Best practices“, *Juvenile justice bulletin*, US Department of Justice, Office of Justice Program, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington, 2015.
- Michael E. Lamb, Malloy C. Lindsay, Hershowitz Irit, and David La Rooy. „Children and the law“ In: *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*, 7th ed., vol.3: Socioemotional Processes (edited by R. M. Lerner and M. E. Lamb) Hoboken, Wiley, 2015, pp. 464–512.

Ivana Milosavljevic-Djukic, Bojana Tankosic

THE ROLE OF UNIT FOR SUPPORT TO CHILDREN/WITNESSES IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Resume

The state of Serbia has made a major effort to harmonize the domestic legal framework with international, as well as to implement the taken commitments in practice. The commitments are related to the area of the reform of child protection and child-friendly justice, which ensures respect for the best interests of the child, when the child comes into contact with the social protection system and the judicial system. In this way, the state prevents secondary victimization of children and makes recommendations as to create strategies for overcoming stress in connection with the participation of children in court proceedings. For this reason there is a need for forming a Unit to support child victims-witnesses in criminal proceedings. They are formed in four cities: Belgrade, Niš, Novi Sad, Kragujevac and they operate at the regional level. The experience of a year's work of the Unit has shown that when the child is well prepared, they more readily and better testify to the Body of the process as well as increases the confidence of the child and family in the court proceedings. It is important to achieve efficiency of the judicial system and ensure the access to justice for all citizens.

Professionals engaged within the Unit belong to the system of social protection, the very professional staff who Juvenile Justice recognizes as providers of support to victims / witnesses. They are specially trained to inform the child and family on the court proceedings, to support the Body during the process of taking testimony, to conduct forensic interviews and provide counselling and therapeutic support. However, the state needs to make additional efforts also with project activities, to systematically solve the problem by forming services of trained professionals who provide assistance and support to children-victims / witnesses of crimes. This is a good moment for the formation of such services, given that the section 23 has been opened, which is the right moment for all initiatives relating to the improvement of basic human rights and expedition of the judicial reform related to children.

Key words: children's support in criminal proceeding, victims/witnesses, secondary victimization

* Овај рад је примљен 3. децембра 2016. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 26. децембра 2016. године.